

■ Marina SVETAYEVA

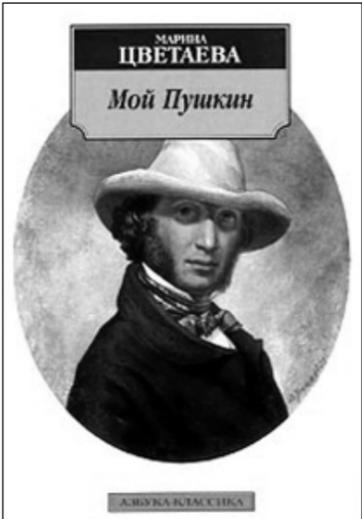
Bütün nənə və anaların stolüstü kitabı olan "Jane Eyre" (Ceyn Eyr - XIX əsr ingilis yazıçısı Şarlot Brontenin romanı - X.N.) bu sözlərlə başlayır - "Qırmızı otağın sirri".

Qırmızı otaqda sirli dolab var idi.

Sirli dolaba gedən yolda - anamın yataq otağında isə rəsm əsəri var idi - "Duel".

Qar yağır, ağacların budaqları qara çubuqlara bənzəyir, iki qaraltı üçüncünün qollarının altından tutaraq kirşələrə tərəf ötürür, başqa birisi kürəyini çevirərək çıxıb gedir. Aparılan -Puşkin, uzaqlaşaraq çıxıb gedən - Dantes. Dantes Puşkini duele çağırır, daha doğrusu, onu tələyə saldı və orada - yarpaqsız budaqları olan qara ağacların altında qətlə yetirdi.

Puşkin haqqında bildiyim ilk məlumat onun öldürülməsidir. Sonralar Puşkinin şair, Dantesin isə fransız olduğunu

öyrəndim. Dantes Puşkinə nifrət edirdi, çünki özü şeir yaza bilmirdi. Onu duele çağırır, daha doğrusu, qar bəhanəsi ilə tələyə saldı və orada tapança ilə qarnına atəş açaraq öldürdü. Beləliklə, üç yaşım-da mən dəqiq bildim ki, şairin qarnı var. İndi tanıdığım bütün şairləri yadıma salaraq şairin olduqca az hallarda tox olan qarnı, Puşkinin məhz qarnından vurularaq öldürülməsi və bu zaman ürəyi ilə bərabər qarnının da yanması haqqında düşünürəm. Puşkinin dueli haqqında öyrənəndən sonra mənə ona qarşı bacılıq hissleri baş qaldırdı. Hətta bir az da irəli getsəm "qarnın" sözündə mənim üçün müqəddəs nəşə var - hətta ən sadə, hər bir yumordan uzaq "qarnım ağrayır" ifadəsi belə məni sarsıdaraq təəssüfləndirir. Bu güllə ilə bizim hamımızı qarnından yaralayblar.

Qonçarova barədə heç yerdə qeyd olunmamışdı və mən onun haqqında böyüyəndən sonra öyrəndim. Ömür yarına çatandan sonra anamın bu cür susmasını ürekdən alqışlayıram. Meşşancasına faciə nəhəng mifə çevrildi. Bəli, əslində, bu dueldə üçüncü şəxs olmayıb. İki nəfər olub, bir nəfər və hər hansı şəxs. Yeni Puşkin lirikasının əbədi sifetləri: şair və kütlə. Bu dəfə kütlə kavalər mundirini geyinərək şairi öldürdü. Qonçarovalar isə I Nikolay kimi hər zaman tapılır.

- Yox, yox, sən təsəvvür elə ki - anam özü bunu heç cürə təsəvvür etməyərək deyirdi - sən qarnın içində ölümcül yaralısan, amma güllələnməyə etiraz etmirsen. Nişan aldı, atdı və hələ özü-özlüyündə "bravo" da dedi: - xristian qadınına xas olan fəxrət tonu ilə davam edir: - ölümcül yaralıdır, qan içində, amma düşməni əfv etdi!

Tapançanı götürdü, əlini qaldırdı və bununla da Puşkini hamımızın doğma vətəni olan, qisas və ehtirasla dolu Afrika qaytardı. Amma bunun mənim üçün bütün həyatımın dersi olacağını düşünmədi belə.

Anamın ağılı-qaralı, birçə ləkə belə

Giriş

Gözəl rus şairi Marina Svetayevanın (1842-1941) ədəbi irsi təkcə təkrarolunmaz şeir və poemalardan, menzum dram və faciələrdən ibarət deyil, eyni zamanda həm də maraqlı, orijinal nəsr əsərləri ilə zəngindir. Oxucuya təqdim olunan "Mənim Puşkinim" oçerki isə ədəbi yaradıcılıq deyil. Bu, daha çox psixoloji etüddür, bütün sadələşmə ilə təkcə poetik təəssüratlarla yox, həm də mənəvi anlayışlarla dolu bir ömrə bərabər məktəb olan Puşkin yaradıcılığını uşaq dərrakəsində bərpə etmək və canlandırmaq cəhdidir.

1937-ci ildə yazılan "Mənim Puşkinim" əsərində, Svetayevanın antifasişt şeirlərindəki kimi irqçiliyə qarşı eyni qəzəbli nifrətlə qələmə alınıb. Mühacirət illərində (M.Svetayeva Rusiyaya 1939-cu ildə qayıdıb) yazılan bu oçerk Svetayeva qələmindən çıxan bütün gözəl əsərlər kimi, hələ 1925-ci ildə edilən dərin etirafın şəhadətnaməsidir: "...Rusiyada olmamaqdan, Rusiyanı unutmaqdan o kəs qorxar ki, Rusiyanı öz daxilində daşıyır. O, kimin ki, daxilindədir, o kəs onu həyatı ilə birgə itirir".

Marina Svetayevanın "Mənim Puşkinim" əsəri qeyri-adi nəsrdir, şair nəsrdir. Və qeyri-adi şeir haqqında nəsrdir.

Bu hekayə şeir fakının körpə qəlbə müdaxiləsi haqqındadır. Bu qəlbə doğulan və heç zaman susmayan əks-sədanın hekayəsidir bu. Bu cür qeyri-adi qəlbə malik uşaq özü də şair olmalı idi, həm də dünyada heç kimə bənzəməyən, görkəmli şair

Bu, xatirə və dərkətmə nəsrdir. Etiraf, nəsihət və təbliğat nəsrdir. Hər şeydən əvvəl isə psixoloji araşdırmalar nəsrdir. Bu, həm də Marina Svetayevanın nasir kimi qələmə aldığı bütün əsərlərin əsas xüsusiyyətinin cəmidir.

Qərribə xüsusiyyətlərdir. Öz əhəngində və qərribə. Bu qərribəliklər Marinanın poeziyası kimi, nəsrini də təkrarsız hadisəyə çevirmişdir.

MƏNİM PUŞKİNİM

olmayan yataq otağı, ağıl-qaralı pəncərə, o ağaclardakı qar və çubuqlar, qar bəyazlığı içində qara əməl törədilən yerin təsviri olan qara və ağ rənglərdən ibarət tablo - "Duel". Xalq şairinin ölümü əbədi qara əməldir. Puşkin mənim ilk şairim oldu və mənim ilk şairimi öldürdülər.

Həmin andan, hə, məhz Puşkini mənim gözlərim önündə, Naumovun rəsminə öldürdükleri o andan mənim bütün körpəliyimi, uşaqlığı, gəncliyimi hər gün, hər saat fasiləsiz öldürdülər. Mən dünyanı şairə və digərlərinə böldüm və şairi seçdim. Mən dünyanı şairə və digərlərinə böldüm və şairi seçərək qorumaq qərarına gəldim. Digər başqalarının necə geyinib, necə adlanmasından asılı olmayaraq, şairi hər kəsdən qorumağı üstün tutdum.

Zira, hər bir xatirənin öz sirli xatirəsi var - ulu xatirələr, qədim xatirələr kimi. Xatirələr sanki növbəti pillənin olub-olmayacağını bilmədən aşağı endiyin yanğınsöndürənlərin nərdivanına (pille isə həmişə olur) bənzəyir və ya hər dəfə yeni yüksəklikdə və uzaqlardakı ulduzları kəşf etdiyən zaman birdən-birə zülmətə qərç olan səmanı xatırladır... Lakin, Naumovun "Duel" inə qədər ayrı Puşkin var idi, mənim tanımadığım, Puşkin olduğunu bilmədiyim Puşkin. Puşkin xatirə deyil, vəziyyətdir. Puşkin həmişə və hər zaman var, Naumovun "Duel"inə qədər üfuk idi və ordan boy ataraq, keçib gedən, axan çay üzgüçü tek çiyinləri ilə yarı bölən, əyilmiş başı və əlində şlyapası ilə hər kəsdən üstün və hər kəsdən qara adamdı.

Əbədi olaraq yağışın və qarın altında - ah, mən yağın qarda yüksələn çiyinləri görürəm, bütün Rusiyanın qarı və qüvvətli afrikalının şaxta ilə mübarizə apararaq yüksələn çiyinləri! Mən gəlib gətdikdə, qaçdıqda və ya nəfəs dərdikdə həmişə əlində şlyapa ilə dayanan o kəs, "Puşkinin abidəsi" adlanır.

Puşkinin abidəsi gəzintinin sonu və məqsədi idi: Puşkinin abidəsindən - Puşkinin abidəsinə qədər. Puşkinin abidəsi qaçışın məqsədi olur: kim Puşkinin abidəsinə daha tez çatacaq. Təkcə Asiyanın dayəsi bəzən sadəcə ixtisarla deyirdi: "Puşkinin yanında əyləşərik", mənim xırdaçılıqla dolu düzəlişim həmişə hazırı: "Puşkinin yox, Puşkinin abidəsinin yanında".

Puşkinin abidəsi mənim də ilk məkan ölçüm idi. Nikitski darvazalarından Puşkinin abidəsinə qədər - verst (uzunluq, ölçü vahidi. 1 verst 1066 metr - X.N.), elə həmin Puşkin verst, "Əcinnə-

lər" verst. "Qış yolu"nun verst, bütün Puşkin ömrünün verst və bizim uşaq ədəbiyyatı muntəxəbatının, zolaqlı və tapdalanmış, anlaşılmaz və qəbul olunmuş verst.

*O verstdə yoxmuş kimi
Qarşımda peyda oldu*

("Əcinnələr")

(Burada Puşkin verstlik sütun haqqında danışır. M.S.)

*Nə alov, nə qaranlıq ev
Nə tənhalıq, nə də qar...
Mənim qarşıma ancaq
zolaqlı verstdlər çıxar.*

("Qış yolu")

Puşkinin abidəsi mənim üçün həyat tərzi idi, məsələn, royaldə ifa etmək kimi və ya şəhər rəisi İqnatyevin hər zaman iş başında olması kimi... yeri gəlmişkən, demək olar ki, elə bu cür yöndəmsiz dayanan (amma bu cür hündürdə yox) Puşkinin abidəsi Patriarx gölüne və ya Puşkinin abidəsinə qədər olan gündəlik gəzintinin ikisindən (üçüncü olmayıb) biri idi. Məhz "Puşkinin abidəsinə tərəf" ifadəsini daha üstün tuturdum, çünki o, mənim xoşuma gəlirdi. Əynimdə babamın köynəyi ilə qaçarkən, yaxamı açaraq və hətta cırıraq onun yanına yüyürmək və dövrə vurmaq, sonra isə başımı qaldırıb, qara sifətli, qara əlləri olan, mənə baxmayan və həyatında heç kimə və heç nəyə bənzəməyən nəhəngə baxmaq... Bəzən isə sadəcə bir ayaq üstə dövrə vurmaq... Mən nə Andryuşanın yekəparliyinə, nə Asiyanın ariqlığına, nə də öz köklüyümə baxmadan qaçırıdım - onlardan bərk, hamıdan yaxşı səmimi hissələrlə qaçıb çatmaq, sonra isə yorulub əyləşmək. Sevinirəm ki, mənim qaçış üzrə ilk qələbəmin ünvanı məhz Puşkinin abidəsi olub.

Puşkinin abidəsi ilə başqa oyun da oynayırdıq, mənim oyunum, məhz mənim: onun dabanının altına çəçələ barmağımız ilə qab-qacaq dükənlərində satılan ağ farfor kukla qoyurdud. Ötən əsrin sonunda Moskvada yaşayıb böyümüş hər kəs bilir ki, göbələklərin altında cırdanlar, çətirlərin altında uşaqlar olurdu, nəhəng dabanın altına bu fiquru qoyursan və uzaqlaşaraq aşağıdan yuxarıya doğru baxışlarla qranit heykələ başdan-ayağa baxırsan, ta ki, başını çevirib, hündürlüyü müqayisə edəne qədər.

Puşkinin abidəsi mənim də qara və ağla ilk görüşüm olmuşdur: o qədər qara! o qədər ağ! - qaranın nəhəng, aqın

Mayakovskinin yaşadı olan, onun poetik əsərinin qüdrətini yüksək qiymətləndirən Svetayeva özü də rus şeirində inqilabi dəyişiklik edənlərdən biri olmuşdur. O, şeirdə əvvəllər nəzərə çarpmayan imkanların mənasını, ritmini, səsinə kəşf etdi. Və ya əksinə bu imkanlar özləri ona aşkar oldu - sonralar hər kəsin poetik sərəvətinə çevrilməsi üçün, kimsə nə zamansa onlardan xəbərdar olmalı idi. Onun sevimli fikri var idi: Təbiət, zaman, tarix şairi seçir ki, onun vasitəsilə özünü ifadə etsin, onun vasitəsilə dilə gəlsin.

Bu yaxınlara kimi, elə bu gün də həm Mayakovski, həm də Svetayeva daha çox qeyri-klassik, qeyri-ənənəvi, amma mürəkkəb şair adlanır. Puşkin nə zamansa olduqca sadə şəkildə izah edirdi: "incəsənətin yaranma mexanizmini yada salın - oxucu qızılqul qafiyələrini gözləyir". Qəlb və qulağın bu cür tənzimlənməsi zamanı adət olunmuş tərzdə Svetayevanın poetik dalğasını tutmaq çətin məsələdir. Puşkinin zamanında olduğu kimi, bütün zamanların əsl şairlərində bu "qızılqul"ü görə bilməzsən. Svetayevanın poeziyası isə gözlənilməzliklərdən ibarətdir, nəsrə də həmçinin. Başqa cür ola da bilməzdi: Nəhəng istedadı və dəyişməz xasiyyəti ilə fərqlənən bütün rəssamlar kimi, Marina Svetayeva da hər zaman və hər vəziyyətdə özü olaraq qalır.

Onun şeirlərinin bəndləri mürəkkəbdir. Nəsr əsərlərinin sətiləri də həmçinin. Dağ yolları da kələ-kötür olur. Ona görə də zirvəyə çıxmaq üçün səy göstərməlisən, amma buna dəyər!

XX əsr rus ədəbiyyatını, Marina Svetayevası təsəvvür etmək olmur. O zirvədəkilərin arasındadır, bu nəhəng ədəbiyyatın hələ məskən salınmamış və öyrənilməmiş zirvəsindədir...

"Mənim Puşkinim" Svetayevanın hansı pillələri keçərək Svetayeva olması haqqında hekayədir. Birçə bu səbəb kifayətdir ki, heç olmazsa bir saatlıq alpinist olasan.

Daniil Danin

isə komik fiqur olmasına baxmayaraq, mütəq birini seçmək lazımdır, mən elə o zaman və həmişəlik qaranı seçdim, ağı yox, qaranı, qara fikri, qara bəxti, qara həyatı.

Puşkinin abidəsi mənim rəqəmlərlə də ilk görüşüm oldu: neçə rəqəb bu cür fiquru üst-üstə yığsam, Puşkinin abidəsi alınar... O zaman da cavab elə indiki kimi idi: "Nə qədər yığa bilsən"... məğrurcasına təvazökarlıqla əlavə edərək: "Əgər yüz mənim kimisi üst-üstə qoyulsa ola bilər, çünki mən hələ böyüyəcəyəm..." və eyni anda "Bəs yüz fiqurun arasından mən çıxsam necə olar?" və cavab: "Olmaz, ona görə yox ki, mən böyüyəm, ona görə ki, yaşayıram, canlıyam, onlarsa farfordandır".

Beləliklə, Puşkinin abidəsi mənim həm də bərk materiallarla ilk görüşüm olmuşdur: çuqunla, farforla, qranitlə.

Puşkinin abidəsi mənim həm də ilk əyani iyerarxiya dərşim olmuşdur: fiqur önündə mən nəhəngəm, lakin Puşkinin önündə özüməm - daha doğrusu, hələ böyüyəcək balaca qızıcıqazam. Bəs Puşkinin abidəsi fiqur üçün nədir? Əzablı düşüncələrdən sonra "qəfil dərkətmə" - o, fiqur üçün o qədər böyükdür ki, fiqur onu heç görə də bilmir. Elə bilir ki, qarşısında evdir və ya gurultudur. O isə abidə üçün o qədər balacadır ki, o, fiquru sadəcə olaraq görmür. Düşünür ki, sadəcə bit-birədir. Məni isə görür. Çünki, mən böyük və gonbulam. Amma hələ yə-nə böyüyəcəyəm.

İlk hesab dərşisi, ilk miqyas dərşisi, ilk material dərşisi, ilk iyerarxiya dərşisi, ilk düşüncə dərşisi. Ən əsası isə minlərlə fiqurdan - hətta biri digərinin üstündə qoyulsa belə, Puşkin düzələ bilməməsi mənim gələcək təcrübələrimin əyani təsdiqi idi.

...Zira, ondan aşağıda qumlu və qarlı xiyabanda ona doğru gedir, qumlu və ya qarlı xiyabanda geri qayıdır, onun kürəyinə əlimizlə, onun əlinə kürəyimizlə toxunurduq, çünki o, həmişə arxada dayanıb. Ondən arxada dayannan, arxamız isə ona tərəf olan biz. Bulvar özü üz xiyabanı ilə onun arxasına doğru uzandıqı kimi biz də həmin tərəfdə gezişirdik. Gəzinti ele uzun idi ki, biz hər dəfə onun sifətinin necə olduğunu unudurduq və hər dəfə sifəti bizə yeni kimi görünürdü, lakin hər dəfə qara... (Kədərlə düşünürəm ki, ona doğru uzanan yoldakı son ağaclar onun sifətini görə bilmədi).

(Ardı var)

Rus dilindən tərcümə edən:
Xatirə Nurgül